

«անդի հուր ծնանի : նոյնպէս ի յառնէ եւ ի կնոջէ : հաստաալի ոգին
«հրամանաւն Այ.» :

Մեծութիւնն է՝ 12×8 . թուղթ՝ բարակ մագաղաթ . թերթք՝ 153 .
տողք՝ 16 . գիր՝ բոլոր : Միակ յիշատակարանն է՝ թղ. 148ա. «ԶԳամաղ
«կրօնաւորն եւ զիւր ծնողսն յիշեցէք ի Քս . եւ զիս զմեղապարս գը-
«րիչս զկիրակոս» :

Ձեռագրիս կարեւորութիւնն այն է , որ կէսէն աւելին կրկնագիր
է , եւ՝ երկո՛ւ տեսակ կրկնագիր մագաղաթներու վրայ գրուած :

Ցաւալի է , որ այս տեսակ ձեռագիրներ՝ ասոր անոր ձեռքը կը մնան ,
փոխանակ մեր ազգային հաստատութիւններէ մէկին մէջ պահուելու :

Կ. Յ. Բ.

ԼԵԶՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ «ՀԵՐՁԻ» ԵՒ «ՄՂՈՑԻ» ԾԱՌՈՑ ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ
ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հին հայերէնն երբ սկսաւ գրի առնուիլ Ե. դարուն սկիզբներն ՚ի
ձեռն երանաշնորհ թարգմանչաց մերոց 404-406ին (1) , եւ եղաւ դրոց
լեզու կամ գրաբար , անշուշտ նոյն ժամանակուան հայ ժողովրդեան
խօսած կենդանի լեզուէն տարբեր բան մը չէր : Առ հասարակ կ'ըսուի
թէ՝ Այրարատեան աշխարհին արքունական համարուած բարբառն էր

(1) Դիտմամբ այս կրկին թուականները գրինք հայերէն նշանա-
գրաց գիւտին նկատմամբ , որովհետեւ տակաւին խնդիրը վերջնակա-
նապէս լուծուած չէ , եւ միայն կարելի է ճշգոյիլ՝ երբ Մեսրոպայ մա-
հուան տարին ստուգութեամբ ապացուցուի : Իրաւ է որ՝ ժամանակակից
մատենագիրն մեր կորիւն հայկական դպրութեան սկսիլը կը դնէ Յազ-
կերտ Ա. Պարսից արքային Տերորդ տարին . ըսելով . «դպրութեան հա-
յոց յուժերորդ ամէ Յազկերտի առեալ սկիզբն» (էջ 48) . նախընթացա-
բար իսկ գրած էր թէ՝ Մաշթոց Սամոսատէն հայերէն այբուբենքն հե-
տըն առած «եկեալ հասանէր ՚ի Հայաստան աշխարհն , ՚ի կողմանս
«Այրարատեան դաւառին . . . ՚ի վեցերորդ ամի Վոսմշապհոյ արքային
«Հայոց Մեծաց» (անդ. 20) . բայց թէ Քսի. թուականին ո՛ր տարւոյն
ճիշդ կը համապատասխանեն Յազկերտի Տրդ եւ Վոսմշապհոյ Տերորդ
տարիներն , այս կէտը չատ քննութեան կարօտ է : — Մէկ տեղ մը մի-
այն կորիւն կարծես թէ առանձինն առանդել ուղեւոր մեղի գիւտի գը-
րոց թուականն , յաւելու թէ նոյն առեւնէն մինչեւ ցմահ Մեսրոպայ 35
տարի անցած էր . «՚ի դպրութենէ հայոց մինչեւ ցփախճան սրբոյն՝ ամք
երեսուն եւ հինգ» (էջ 48) . արդ ըստ հասարակաց կարծեաց Մեսրովպ
441 վախճանած ըլլալով , ասիից եթէ հանենք 35՝ կը մնայ 406 . սա-
կայն այլ հեղինակք կը համարին 439ին Մեսրովպ վարդապետին մահն ,
որով կ'ուշեցնանք 404 տարին . մեղի հաւանականագոյն կը թուի վեր-
ջին կարծիքը :

այն , զտեալ մաքրեալ ռամկաբանութենէ . մեր ռակեղարուն հոյակապ մատենագիրներն 'ի գիր արձանացընելով զայն՝ իրաւամբ կոչուեցաւ եւ է իսկ ռակեղինիկ շեզու :

Սակայն պէտք չէ կարծել թէ առաջին թարգմանիչք՝ ժողովրդական լեզուն դրաւորի վերածած ատեննին՝ զգուշացան բնաւ նոր բան չաւելցընելու նոյնին վրայ . հարեւանցի ակնարկ մը մեր ընտիր մատենագրաց վրայ , մանաւանդ թարգմանութեանց մէջ , բաւական է համոզելու մեզի՝ որ ո՛չ միայն նորանոր բարգոլթիւնք եւ անցմունք ճոխացուցած են հին հայերէնն , հապա նաեւ ըստ պահանջելոյ հարկի բոլորովին նոր բառեր հնարուած են :

Մենք հոս կ'ուզենք ուսումնասիրել կրկին ծառի անուանք , որոնք նախ Սբ. Գրոց թարգմանութեան մէջ գործածուած եւ յետոյ Աստուածաշունչի Մեկնութեանց մէջն անցած են իսկ . ասոնք են հերձի (լատ. schinus կամ lentiscus) եւ սղոցի (prinus կամ ilex) բառերն , որոնք անսարակոյս հերձանեւ եւ սղոցեւ արմատներէն շինուած կազմուած են՝ բառախաղ մը յօրինելու նպատակաւ : Յիրաւի ալ , Դանիէլ մարգարէն կը հարցնէ Շուշանն ամբաստանող առաջին չարածեր հրէին՝ թէ «ընդ որո՞վ ծառով հասեր առ դոսա՝ մինչ խօսէին ընդ միմեանս . եւ նա «ասէ՝ ընդ հերձեաւն . ասէ Դանիէլ . բարւոք ստեցեր 'ի քոյին գլուխդ . «ահաւասիկ հրեշտակի Այ. առեալ հրաման , հերձցի զքեզ ընդ մէջ» (Դան. ԺԴ. 54-55) : Նոյն հարցումը կ'ուզէ նաեւ երկրորդ զրպարտողին՝ ըսելով . «ընդ որո՞վ ծառով հասեր առ դոսա մինչ խօսէին ընդ միմեանս . եւ նա ասէ , ընդ սղոցեաւն . ասէ ցնա Դանիէլ . բարւոք «ստեցեր եւ դու 'ի քոյին գլուխ , զի կայ աւասիկ հրեշտակ Այ. , սուս «սեր մերկ 'ի ձեռին սղոցեւ զքեզ ընդ մէջ» (Անդ. 58-59) :

Գրեթէ նոյնօրինակ ձեւով կը կարդանք Յովհան Ոսկերեբանի Երկրաշարժն ճառերուն մէջ հետեւեալն՝ 'ի Շուշան վերնագրով . «ասէր «Դանիէլ՝ որոշեցէք զդոսա 'ի միմեանց . եհարց ցմինն եւ ասէ . հնա «ցեալ աւուրբք չարեաց , այժմ եկին մեզք քո զորս առնէիրն յառա «ջագոյն . ասա ինձ՝ ընդ որո՞վ ծառով տեսեր զդոսա զի խօսէին ընդ «իրեարս . եւ նա ասէ ընդ հերձեաւն . եւ ասէ Դանիէլ . ուղղակի ստե «ցեր 'ի քոյին գլուխ , քանզի մնայ հրեշտակ Այ. ունելով զսուր հեր «ձանել զքեզ ընդ մէջ : Եւ 'ի բաց կացուցեալ զնա կոչէր զմիւսն եւ «ասէր . զաւակ Դանանու եւ ոչ Յուդայ , զեզ դորա խաբեաց զքեզ եւ «ցանկութիւն աչաց խոտորեցոյց զսիրտ քո . ասա ինձ , եթէ տեսեր «զդոսա , ընդ որո՞վ ծառով էին յորժամ խօսէին ընդ միմեանս : Եւ նա «ասէ . ընդ սղոցեաւն . եւ ասէ ցնա Դանիէլ . ուղղակի եւ դու ստեցեր «'ի քոյին գլուխ . քանզի մնայ հրեշտակ Այ. ունելով զսուրն սղոցել «զքեզ ընդ մէջ» (Մեկն. թղթ. Պաւղ. հատ. Բ. էջ 653. Վենետիկ 1862) :

Յայտնի կը տեսնուի այս վկայութիւններէն՝ որ Դանիէլ բառախաղ մը կ'ընէ հոս . հրեայն երբ ստելով կ'ըսէ թէ հերձի ծառին տակը

տեսած է զՇուշան , Այ. հրեշտակը պիտի հերձուռ կարէ զինքը մէջտեղէն երկուքի : Իսկ միւս սուտ վկայն՝ որ սղոցոյն ներքեւ Շուշանը տեսած կ'ըսէ , նոյն հրեշտակին ձեռքը պիտի սղոցուի սրով : Եօթանասնից յունական թարգմանութիւնն ունենալով սոյն բառախաղը (լատինականը չունի զայս) , մեր թարգմանիչք ուղեր են պահել նոյնը հայերէնի մէջ եւ այս պատճառաւ ստեղծած են հերձի եւ սղոցի անուններն . ասիկայ ոչ միայն իրենց վերջին աստիճան ճշգրտութեամբ թարգմանելուն բացերեւ հաւաստիք մ'է , այլ եւ կը ցուցնէ թէ՛ ըստ օրինաց կազմութեան լեզուիս մերոյ կարելի է նոր բառեր իսկ ստեղծել 'ի պահանջել հարկին :

Եղան ոմանք որ այս բառախաղէս հետեւցընել ուղեցին՝ թէ Դանիելի բնագիրն սկզբնաբար յունարէն գրուած ըլլայ , մանաւանդ որ այսօր եբրայական Առտուածաշունչին մէջ թերի է այս մասն : Այս հետեւութիւնը սակայն ուղիղ չէ . թէպէտ եբրայեցիներէնի մէջ չկայ յայտնուս սոյն պատմութիւնը , այսու ամենայնիւ անշուշտ Եօթանասունք սոյն պիտի բառախաղ մը նշմարած պիտի ըլլան եբրայական բնագրին մէջ՝ որ իրենք եւս նոյնն հաւատարմութեամբ անցուցած են յունարէն թարգմանութեան մէջ , ինչպէս մերոնք նոյնն ըրած են հայերէնի մէջ :

Յ. Վ. Մ.

ԼՈՒՑԿԻՆ

Մարմինին վըրայ ճերմակ , աղաղուն՝

Գըլուխ մը ունէր երազով լեցուն .

Նա լոյս սփռելու տենչով կը մաշէր

Երբ սեւ խորհուրդի պէս հանէր գիշեր :

Նեղ տուփի մը մէջ՝ նըման զնդանի՝

Բնկերներուն հետ բանաեցին զանի .

Կատղած՝ չէր կրնար զսպել իր յոյզեր ,

Նա չար խաւարին դէմ կուռել կ'ուղէր :

Գիշերը հասաւ գողի պէս յուշիկ ,

Եւ տուփը բացաւ ձեռք մը քնքուշիկ .

«Դե՛հ , ելի՛ր» , ըսաւ ձայն մը աղջրկան ,

«Խաւարն սպաննէ՛ , դարձի՛ր յաղթական» :

Ուրախ էր լուցկին . հասած էր բոպէն .

Ախոյեաններու սրտեր կը տրոփեն .

Խ'չտ , խ'չտ . . . եւ ահա լոյս մը կայծակի ,

Կը մեռնի խաւար , նոր կեա՛նք կը ծագի :

Լուցկին մօտեցաւ եւ մէկ սիրախանձ

Համբոյր դըրոյմեց կանթեղին շրթանց .

Կեանքը լըման էր . պատեր ծափ դարկին .

Լուցկին յաղթական մօտ էր իր փառքին :

Եւ ահա աղջիկն փըչեց զայրագին ,

Թըքաւ լուցկիին լոյսէ պըսակին ,

Ձայն գետին նետեց , առաւ ոտքին տակ .

— Լուցկին գոհ սրտով եղա՛ւ նահատակ :

ՄԽԻԹԱՐ ՊՈՆՏԱՅԻ